

УДК 7.038.6:929:7.072.2(045)

Цитування:

Микуланинець Л. М. Втілення категорій постмодернізму в біографії митця. *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. пр. 2022. Вип. 41. С. 91–95.

Mikulanynets L. (2022). The embodiment of postmodernism categories in the artist's biography. *Mystetstvoznavchi zapysky*: zb. nauk. pr., 41, 91–95 [in Ukrainian].

Микуланинець Леся Михайлівна,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри теорії і методики
музичної освіти
Мукачівського державного університету
<https://orcid.org/0000-0002-6346-6532>
l.mikulaninets@gmail.com

ВТІЛЕННЯ КАТЕГОРІЙ ПОСТМОДЕРНІЗМУ В БІОГРАФІЇ МИТЦЯ

Мета роботи – відповідно до концепції теоретиків культури виявити особливості імплементації категорій постмодернізму в життєписі майстра. **Методологія дослідження.** Застосовано комплекс підходів задля цілісного осягнення означеної проблематики: біографічний, аналітичний, історичний, герменевтичний, системний, теоретичного узагальнення та ін. **Наукова новизна.** Вперше національна гуманітаристика представлена працею, що розкриває літопис креативної персони з позиції втілення засад постмодернізму. **Висновки.** Постмодернізм – художньо-естетичний рух другої половини ХХ – початку ХХІ століття, котрий характеризується унікальним світоглядом, спрямованим на соціокультурне оновлення, пошуки прогресивних шляхів еволюції духовності, заперечення традиційних уявлень про мистецтво. Зазначений напрям абсолютизує антропологічні питання, тому його домінуюче завдання – опанувати сутність креативної персони як рушійної сили онтологічних процесів. Біографія діяча постає центральним персонологічним жанром, здатним звершити філантропічні вимоги віку. Її зміст, призначення, умови побутування зумовлені впливом основних філософських категорій доби: плюралізм, гра, іронія, інтертекстуальність та ін. Плюралізм проявляється через прийняття істинності багатограних поглядів, усіляких тлумачень обліку метра, множинності варіантів презентації, залежно від інтелектуально-морального рівня публіки. Гра ілюструє смисл творчої практики: свободу, здатність забавлятися зі значеннями, контекстами, символами, кодами. Вона позбавляє літопис раціоцентричності, надмірної серйозності, сприяє об'ємній репрезентації персонажа. Іронія – гуманістична дефініція, прагне реставрувати справжнє єство маестро, хоча в нетиповій, іноді несерйозній формі. Такий погляд різнобічно, емоційно, епатажно відновлює образ, здобутки особистості, адресує їх майбутньому поколінню реципієнтів. Інтертекстуальність – демонстрація майстра, що вибирає написи, семантику життєписів, здійснених дослідниками попередніх періодів. Сучасний автор примножує чужий досвід, дає йому модерне знання, яке транслюється з позиції постмодерністської парадигми.

Ключові слова: біографія митця, постмодернізм, плюралізм, гра, іронія, інтертекстуальність.

*Mykulanynets Lesya, Ph.D. in Arts, Associate Professor of the Theory and Methods of Music Education
Department of Mukachevo State University*

The embodiment of postmodernism categories in the artist's biography

The thesis objective is to reveal the specifics of implementing postmodernism categories in the artist's biography via involving the conceptions of culture theorists. **The research methodology:** a complex of approaches has been applied for the integral comprehension of the given issues, i.e. biographical, analytical, historical, hermeneutic, systemic, the one of theoretic generalisation and some others. **The scientific novelty.** For the first time ever, national humanitarian studies are represented by the thesis identifying the issue of a creative personality's biography from the position of implementing postmodernism basics. **Conclusions.** Postmodernism is the artistic and aesthetic trend of the late XX – early XXI centuries being characterized as a unique outlook focused on sociocultural renewal, seeking the progressive ways of spiritual evolution and denying the traditional ideas of art. The aforementioned trend absolutizes anthropological issues, thus, its predominant task is the grasp of the creative personality essence as the driving force of ontological processes. The artist's biography becomes the central personality-focused genre able to meet the philanthropic needs of the century. Its content, purpose and existence conditions are presupposed by the impact of the basic philosophical categories of the era: pluralism, play, irony, intertextuality and some others. Pluralism is revealed via admitting the truthfulness of multifaceted views, different interpretations of the master's biography and the multitude of presentation variations depending upon the intellectual and moral level of the audience. The play illustrates the artistic practice sense: freedom, the ability of meanings, contexts, symbols and codes amusement. It deprives the biography of ratiocentrism, excessive seriousness and contributes to the character's profound representation. Irony is a humanistic definition focused on restoring the master's genuine essence, though in a non-typical, occasionally frivolous form. This viewpoint renews the image and the

personality's achievements in a multifaceted, emotional, and outrageous way, as well as addresses them to the future generation of the recipients. Intertextuality is the master's demonstration embracing the writings and semantics of the biographies accomplished by scholars of the preceding eras. A contemporary author multiplies different experiences and provides modern awareness being interpreted from the position of postmodernism paradigm.

Keywords: the artist's biography, postmodernism, pluralism, play, irony, intertextuality.

Актуальність теми дослідження. Початок ХХІ століття знову актуалізує проблему культурних відносин між минулим і сучасністю. Ціль – підведення певних онтологічних підсумків, означення майбутніх перспектив поступу, знаходження прогресивних ідей, шляхів розвитку цивілізації. Для цього науковці вивчають надбання homo sapiens, використовують історіографічний дискурс, де персоніологічні питання мають провідне значення.

Кожна епоха демонструє власну філантропічну доктрину. Її постулати одночасно конфліктують з концепціями попередніх періодів, а також продовжують розбудовувати положення пройдешніх ер. Нині діячі перебувають під впливом постмодерністської естетики. Остання піддала перегляду майже всі сфери практики людства, що помітно відобразилося на змісті хронік креативної персони. Вагомість вказаних явищ спонукали зарубіжних (А. Тойнбі, В. Бичков, Ж. Бодріяр, Ю. Кристева, М. Фуко, А. Хайсен та ін.), українських (Ю. Андрухович, О. Афоніна, Т. Гуменюк, О. Берегова, В. Личковах та ін.) вчених осмислювати мистецтво другої половини ХХ століття, аналізувати парадигмальні засади (І. Бондар, А. Івко, Л. Маєвська, Л. Микуланинець та ін.). Усвідомлення доби об'єктуалізує розуміння ества метра, експлікацію ролі в бутті конкретного часу (С. Аверенцев, А. Валєвський, Л. Микуланинець, Л. Мороз, Н. Новосад та ін.). Звернення до біографії знакових постатей засвідчує пошуки національної ідентичності. Основним джерелом знань тут постає особистісний досвід. Зазначені процеси роблять нагальними квестії, пов'язані з конструюванням і тлумаченням літопису маестро. Щоб жанр побутував у теперішніх умовах, необхідно студіювати його історичні зміни, специфіку імплементації ним провідних ідей віку, особливо другої половини ХХ століття. Це визначає головне завдання представленої публікації.

Мета дослідження – відповідно до концепції теоретиків культури виявити особливості втілення категорій постмодернізму в життєписі майстра.

Виклад основного матеріалу дослідження. Постмодернізм став революційним рухом розвитку європейської цивілізації. Більшість традицій, котрі суспільство накопичувало багато тисячоліть, було піддано критиці. Науковці запропонували модерні філософсько-етичні ідеї, які митці реалізували в специфічних формах творчості. Хоча цей напрям уже досить довго існує (деякі вчені навіть говорять про його завершення або перехід в іншу фазу), поки відсутня усталена експлікація сутності цього феномену. Не вдаючись до етимологічної дискусії, зазначимо: постмодернізм – своєрідний світогляд, притаманний людині другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Для нього характерне прийняття різних точок зору, естетичних координат, неординарний спосіб організації художніх фактів, новітня подача реальності.

Цілком логічно, що ментальні злами, які торкнулися епохи, відбилися майже на всіх сферах життєдіяльності. Значної перетурбації зазнала гуманітаристика, де антропологічні проблеми центральні, а біографія майстра – провідний засіб демонстрації онтологічної ситуації доби. Літопис віддзеркалив концептуальні засади часу через міждисциплінарність, синкретизм. Він увібрав положення багатьох наук: історії (хронологічно виявляє долю маестро, розглядає її укоріненість у національні традиції, громадські події, ситуацію ери), мистецтвознавства (тракує, доносить до публіки, зберігає нащадкам креативні напрацювання персони), культурології (висвітлює роль індивідуума в сучасному цивілізаційному поступі), літератури (текстово експлікує постать героя), психології (усвідомлює творчість, студіюючи темперамент, типи психічних реакцій, внутрішнє ество людини), соціології (вивчає реалізацію особистості), що означило специфіку презентації буттєвої доктрини метра.

Багатовимірність біографії постмодернізму своєрідно імплементує домінуючу якість віку – плюралізм. Його сутність – всесприйняття різних точок зору, теорій, введення їх у дослідницький дискурс з метою об'ємного пізнання реальності, примирення суб'єктивних, часто антагоністичних переконань. Причому

жодна позиція не визнається абсолютною, будь-який автор має право озвучувати власне твердження. Ця категорія – програмна установка, висунута адептами напряду до методології наукового знання. Вона надає можливість нового інтерпретування наявних ідей, розширює уявлення про вже відомі концепти. Індивідуальне тлумачення фактів, подій, нетрадиційне бачення устояних явищ, процесів – аксіологічні орієнтири, сповідувані діячами ери.

До середини ХХ століття, конструюючи літопис, головним завданням була презентація правдивого обліку митця. Плюралізм цієї квестії запропонував свою відповідь. Визнання гетерогенності догми апологетами епохи розуміється відмовою від її опанування. Достеменність образу полягає лише у вираженні вченим особистісного бачення. Кожна версія творчого портрета ілюструє локальну істину. Що більше варіантів біографії майстра, то цілісніша картина його буття. Ця думка обґрунтовує відтворення історії креативної персони не тільки в науковій, але й художній формі (де тісно переплетені реальність, вимисел). Плюралізм детермінує вибір методологічних підходів вивчення життєпису. Вони зумовлені цивілізаційним контекстом жанру, рівень інтелектуальної, духовної підготовки реципієнтів, котрі будуть розшифровувати коди, закладені в тексті. Зазначені чинники вмотивовують доцільність використання автором дослідницької стратегії, залучення розмаїтих матеріалів (документальних і вигаданих, спогадів людей, навіть не знайомих з героєм).

Фундаментальною категорією другої половини ХХ століття постала гра. Вказане поняття вперше аргументував нідерландський вчений Й. Гейзінга в праці «Homo Ludens» («Людина, яка грається»). Однак цей концепт був споконвічно властивий художній культурі (хоча отримувалася всіляке епохальне трактування). Провідна думка роботи теоретика – гра виконує всеохоплюючу, універсальну роль для поступу homo sapiens. Такий погляд притаманний і постмодерністській ідеології. Х. Ортега-і-Гассет, У. Еко відмічали: забавляння організовує непевний мистецький процес, на ньому ґрунтується модель поведінки, спосіб мислення майстра [3]. Воно навіть стало правилом філософії часу, умовою її відродження, стимулом для подальшого функціонування.

Французький вчений Ж. Дерріда зазначав: гра – виклик раціональній

ментальності, свобода й усвідомлення можливості порушення всіляких приписів, заборон [2]. Дефініція протиставляється європейській манері міркування, що прагне все класифікувати, упорядкувати. Специфіка постмодерністського забавляння пов'язана з: потребою знаходження інтенцій, котрі змогли б розбухати логоцентризм; ціллю зруйнувати опозицію серйозне / ігрове; реалізацією принципу «світ – це текст». Антропологічний сенс означеного поняття полягає в спроможності відмінити заявлену діячами доби «смерть суб'єкта», подолання уяви про індивіда як центрованої, гармонічної цілісності. Гра намагається узаконити багатомірність людського існування, звільнити пам'ять від константних поглядів і таким чином знайти невідкриті культурні сенси. Актуальним нашому дослідженню є постулат Р. Барта: текст – гра різноманітних смислів, кодів, а її учасниками є словесний матеріал і його читач [1]. Оскільки життєпис може побутувати тільки маючи вербальне або письмове вираження, то в постмодернізмі він розуміється забавлянням між автором, героєм, реципієнтом. Продуктивна співпраця цих суб'єктів сприяє адекватній презентації образу маестро. Природа творчості визначає «пустотливе» ставлення до дійсності, гру з формою, смислами, контекстами, культурними символами, кодами. Хроніки майстра віддзеркалюють таке світовідчуття. У другій половині ХХ століття при їх конструюванні застосовують неочікувані сюжетні повороти, цитати, алюзії, ремінісценції, котрі не завжди серйозні, однак дають поле багатозмістовій, нетрадиційній експлікації обліку героя.

Відновлення історії креативної персони передбачає опанування вже наявних літописів. Гра уможлиблює звільнення свідомості від занадто розважливого бачення традиційних біографій, відкриває приховані значення, дає змогу робити сміливі припущення, знімає пафосне сприйняття метра. І хоча сучасна література цей прийом використовує досить часто, фундаментальне мистецтвознавство поки що застосовує помірно. Інтеграція категорії в зазначену науку окреслює перспективи еволюції жанру, оновлює його.

Збагнути постмодерністську культурну ситуацію важко без розуміння концепту іронії. Її розмаїті аспекти представлено в роботах теоретиків постмодернізму: Р. Барта, М. Бахтіна, Ж. Бодріяра, Ж. Дерріди, Е. Еко, М. Фуко й ін. Кожен мислитель пропонує своє бачення, однак, узагальнивши, можемо дійти висновку:

іронія – особливе переконання епохи, що втілює глузливе ставлення до реальності, нехтує високими морально-етичними принципами заради ідеологічної свободи, знаходження незвіданих мистецьких доріг. Разом з тим, за допомогою насмішки відбувається конструювання духовних явищ, вона виконує низку функцій: гуманістичну, комунікативну, терапевтичну (захисну), деструктивну, розважальну й ін. Зовнішнє кепкування приховує глибинний філантропічний зміст. У контексті нашої праці іронію тлумачимо унікальним методом діалогу особистості з іншою особистістю; людини й природи; персони та надбаннями різноманітних епох. Вказаний феномен – специфічне судження, зворотна реакція на інтенції світу, характеристика соціального, духовного буття постмодернізму. При побудові біографії митця вона допускає зіставлення, транслювання суперечливих або несумісних ідей. Її потенціал сприяє усвідомленню минулого, сьогодення; дає змогу побачити героя в ракурсі не доступному при традиційному імплементаванні; долає певну абсолютизацію устояних персоніологічних понять. Іронічний життєписний підхід визначає: виокремлення суб'єктивної позиції автора щодо героя (через критику, схвальні коментарі, терпіння слабкостей, негативних рис та ін.), осягання ходу думок, мотивації діяльності персонажа; знаходження адекватної форми вираження його індивідуальної історії та ін. Подача хроніки під таким кутом диктує підкреслено емоційний стиль викладення, посилює аксіологічні елементи. Цей прийом готує реципієнта сприймати нетипові, навіть епатажні відомості, котрі декларує дослідник (зазвичай виклад літопису в мистецтвознавстві досить стриманий, позбавлений афектації, пристрасності). Зазначений погляд дає можливість майстрові звільнитися від естетичних оцінок сучасників, оскільки відкриває перспективи бути доступним публіці майбутнього. Інтертекстуальність постмодернізму – своєрідна вершина постмодерністської піраміди, оскільки в багатьох аспектах ґрунтується на іронії, плюралізмі, грі та інших концептах. Нинішній художній, науковий дискурси налаштовані цитувати, освоювати, перекомпоновувати чужі міркування, твердження, ідеї. Вони звертаються до різного роду алюзій, ремінісценцій, котрі фіксуються, опосередковано відображаються в біографії метра, стаючи джерелом модерного знання.

Фундаментальною позицією, що роз'яснює сутність дефініції, є думка Ю. Кристєвої: «... у просторі того чи іншого тексту одночасно існують, перетинаються, нейтралізують один одного декілька висловів, взятих з інших текстів» [5, 170]. Ґрунтовне визначення дав також Р. Барт: «Кожен текст є інтертекстом. Інші тексти присутні в ньому на різних рівнях у більш чи менш знайомих формах. Кожен текст постає новою тканиною, зітканою зі старих цитат. Уривки культурних кодів, формул, ритмічних структур, фрагменти соціальних ідіом тощо – всі вони ввібрані текстом і перемішані в ньому, оскільки завжди до тексту і навколо нього існує мова» [1, 415]. Зазначені вислови ілюструють безперервність історії, культурну єдність поколінь, їх діалог та ін. Біографічний опис у другій половині ХХ століття зазнав змін, викликаних трансформаціями доби. Ці процеси затребували переглянути презентацію митця, доповнити факти з його буття, перестановити ціннісні, буттєві акценти. Авторська експлікація життєпису майстра передбачає оперування написами дослідників минулого. Сучасні хроніки несуть додаткове змістове навантаження опусів інших вчених. Чужий досвід освоюється в середині свого, що надає інтертекстуальності домінуючої ролі в оновленні жанру. Імплементацію категорії в літописі засвідчує присутність явних або прихованих цитат на роботи науковців, відсилання до історичних і літературних фактів, імітація стилю висловлювання героїв певної ери, поміщення їх у конкретні ситуації, прогнозування можливих реакцій тощо. Інтертекстуальність може бути використана як свідомо, так і несвідомо. Означені способи втілення концептів постмодернізму в біографії майстра послуговують одним із засобів демонстрації його життєтворчої парадигми. Їх використовують паралельно з теоретико-методологічними напрацюваннями гуманітаристики, однак переосмислюють відповідно до цілей дискурсу, типу хронік, аудиторії тощо.

Висновки. Постмодернізм – художньо-естетичний рух другої половини ХХ – початку ХХІ століття, котрий характеризується унікальним світоглядом, спрямованим на соціокультурне оновлення, пошуки прогресивних шляхів еволюції духовності, заперечення традиційних уявлень про мистецтво. Зазначений напрям абсолютизує антропологічні питання, тому його домінуюче

завдання – опанувати сутність креативної персони як рушійної сили онтологічних процесів.

Біографія діяча постає центральним персонологічним жанром, здатним звершити філантропічні вимоги віку. Її зміст, призначення, умови побутування зумовлені впливом основних філософських категорій доби: плюралізм, гра, іронія, інтертекстуальність та ін. Плюралізм проявляється через прийняття істинності багатогранних поглядів, усіляких тлумачень обліку метра, множинності варіантів презентації, залежно від інтелектуально-морального рівня публіки. Гра ілюструє смисл творчої практики: свободу, здатність забавлятися зі значеннями, контекстами, символами, кодами. Вона позбавляє літопис раціоцентричності, надмірної серйозності, сприяє об'ємній репрезентації персонажа. Іронія – гуманістична дефініція, що прагне реставрувати справжнє єство маестро, хоча в нетиповій, іноді несерйозній формі. Такий погляд різнобічно, емоційно, епатажно відновлює образ, здобутки особистості, адресує їх майбутньому поколінню реципієнтів. Інтертекстуальність – демонстрація майстра, що вибирає написи, семантику життєписів, які здійснили дослідники попередніх періодів. Чужий досвід сучасний автор примножує, дає йому модерне знання, трансльоване з позиції постмодерністської парадигми. Представлена публікація не вичерпує всі аспекти заявленої проблематики. Перспективним може бути студювання біографії в аспекті відображення інших концептуальних засад постмодернізму (смерть автора, подвійне кодування тощо), а також означення інноваційних методів її конструювання.

Література

1. Barthes R. The Rustle of Language. Trans. Richard Howard. URL: https://monoskop.org/images/8/8a/Barthes_Roland_The_Rustle_of_Language_1989.pdf (дата звернення: 29.01.2022).
2. Derrida Zh. The structure, sign and play within the discourse of humanitarian studies. URL: https://doubleoperative.files.wordpress.com/2009/12/derrida-jacques_structure-sign-and-play-in-the-discourse-of-the-human-sciences.pdf (дата звернення: 29.01.2022).
3. Еко У. Ім'я рози. Харків : Фоліо, 2007. 575 с.
4. Клос О. Теоретичні засади ігрової природи постмодерністського тексту як феномену постмодерністської культури. *Іноземна філологія*. 2016. Вип. 129. С. 111–120.

5. Kristela Julia. La revolution langage poetique: lavantgarde a la fin du XIX-e siecle. Paris, 1974. 443 p.
6. Лютар Ж.-Ф. Ситуація постмодерну. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Lyotard_Jean-Francois/Sytuatsia_postmodernu.pdf? (дата звернення: 29.01.2022).
7. Микуланинець Л. М. Концептуальні категорії постмодернізму у дискурсі сучасної художньої культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. №4. С. 192–196.
8. Микуланинець Л. М. Іронія як філософсько-світоглядна категорія постмодернізму. *Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі XXI століття* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Мукачево, 19–20 квітня 2018 р. Мукачево, 2018. С. 29–31.

References

1. Barthes, R. (1989). The Rustle of Language. Trans. Richard Howard. Retrieved from: https://monoskop.org/images/8/8a/Barthes_Roland_The_Rustle_of_Language_1989.pdf [in English].
2. Derrida, Zh. (2021). The structure, sign and play within the discourse of humanitarian studies. Retrieved from: https://doubleoperative.files.wordpress.com/2009/12/derrida-jacques_structure-sign-and-play-in-the-discourse-of-the-human-sciences.pdf [in English].
3. Eko, W. (2007). Name of the rose: Novel. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
4. Klos, O. (2016). Theoretical basics of the playing nature of postmodernism text as postmodernism culture phenomenon. *Inozemna filologhija*, 129, 111–120 [in Ukrainian].
5. Kristeva, Yu. (2014). La revolution langage poetique: lavantgarde a la fin du XIX-e siecle. Paris, 443 [in French].
6. Liotar, Zh. F. (1995). The postmodernism state. Retrieved from: https://shron1.chtyvo.org.ua/Lyotard_Jean-Francois/Sytuatsia_postmodernu.pdf [in Ukrainian].
7. Mykulanynej, L. M. (2017). Conceptual categories of postmodernism within the discourse of contemporary artistic culture. *Visnyk Nacionalnoji akademiji kerivnykh kadriv kuljtry i mystectv*, 4, 192–196 [in Ukrainian].
8. Mykulanynej, L. M. (2018). Irony as a philosophic and outlook category of postmodernism. Speech theses from International science and practical conference Artistic education in European sociocultural domain of the XXI century. Mukachevo, 29–31 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.02.2022
Отримано після доопрацювання 21.02.2022
Прийнято до друку 22.02.2022